

PAUL H. STAHL

ȘERBAN VOINEA (1894–1969) CONTRIBUTION À L'HISTOIRE DE LA SOCIAL-DÉMOCRATIE ROUMANINE

Șerban Voinea: Adalékok a román szociáldemokrácia történetéhez

Paris, (Sociétés européennes, 6.) 1990. 89.

Ki tagadná, hogy a kelet-európai bűnök leltározása és bűnbakkeresés lázas igyekezetében eljött az eddig eltagadott vagy gondosan felejtésre ítélt kulturális-politikai örökség feltárásának az ideje. Kevesen tagadják, de már kevesebben tesznek érte. Ezért is örvendetes, hogy Paul Stahl, az ismert párizsi szociálintropológus végre közzétesz néhányat Șerban Voinea írásaiból. A román szociáldemokrácia egyik legkiválóbb teoretikusáról van szó, aki „a fordulat” után külföldön keresett menedéket. A francia rádió munkatársaként dolgozott. Először elméleti könyveket írt a szocializmus és az etika összefüggéseiről, aztán gyakorlati politikai cikkeket a kommunista hatalmi technikákról, a „demokratikus szocializmus” alternatívájának védelmében. De sajnos, nem nyújthatta azt a teljesítményt, amire elméleti felkészültsége alapján képes lett volna — a politikus emigráns sors oly gyakran ismétlődő tragikus példájaként.

A válogatás rövid francia és román nyelvű előszavában, Paul Stahl a diktatúra mindent eltorzító valóságának szegzett pozitív utópia hordozójaként értékeli Voineát, akinek életművét az teszi maradandóvá, ahogy átszövi „az emberi méltóság és a szabadság eszménye.” A válogatás azonban sajnálatos módon túl szűknek bizonyult. (Igaz, a lehetőségek még szűkebbek, a sajtó alá rendező egyben a maga nyomdásza és szedője, és ezt az önzetlenséget nem lehet eléggé hangsúlyozni.) Viszont végre olvashatjuk Voinea befejezetlen emlékiratait. Sajnos, ezek eléggé vázlatosak és inkább száraz tényközlésre szorítkoznak, mintsem újszerűnek ható elemzéseket tartalmaznak. Közelebbről érint minket az, hogy az emlékező 1919 őszén, a román szocialista lap (Socialismul) tudósítójaként Budapesten is megfordult, és tanúja lehetett a baloldali erők utóvédharcának. Úgy véli, ezt a román megszállók döntötték el. „Így mi magunk, románok voltunk azok, akik Horthyt hatalomra juttattuk és megvetettük az alapjait az Erdély vonatkozásában évekig húzódozó antagonizmusnak. Mindazok a harcok, amelyeket Titulescu Andrásyval folytatott az optánsok, az agrárreform és Erdély kérdésében, a románok eme reakciós törekvéseinek tulajdoníthatók, különösen a liberálisoknak, akik az éppen általuk hirdetett nemzeti eszmény legelszántabb ellenségeit juttatták hatalomra.” (17. o.)

Mint jó újságíró, Voinea bekerült Frigyes főherceg körébe. Ebben „a klubban”, miután „egyfajta bizalmat” keltett, azt „a formális ajánlatot tették: vajon nem lehetne-e megfontolni Románia perszonális unióját Magyarországgal, Ferdinándal az élen, úgy mint az osztrák-magyar unió élén a bécsi osztrák császár állott.” Voinea az ajánlatot a román kormány tudomására hozta, de többet már nem tud az ötlet sorsáról.

Jó kapcsolatokat ápolt Voinea természetesen a magyar baloldallal, bár nem annyira mélyeket, mint esetleg várnánk. Szende Pál, akivel még Párizsban ismerkedett meg, később tanulmányozta (a II. világháború alatt megsemmisült) magyar lapkivágás-gyűjteményét. Voinea kommün bukásának őszén megismerkedett „Iaczi” (?) -val, aki „a nemzetiségek kérdésében nagyon haladó nézeteket képviselt, és többek között Erdély csatlakozását a román királysághoz haladó mozzanatként értékelte.” (22. o.)

Voinea számára az erdélyi kérdés természetesen a román nemzeti önrendelkezés véglegesnek tekintett érvényesüléseként jelentkezett, ugyanakkor hol expressis verbis, hol hallgatólagosan — a demokrácia elengedhetetlen velejárójaként is. 1926-ban, a gazdasági autarkia ellen is írt *Marxism oligarhic* (Oligarchikus marxizmus) című művében (amelynek eszmetörténeti jelentőségéről többször is írtam: Az 1920-as évek román fejlődésvitája a polgárság nemzeti-történeti szerepéről. Világtörténet, 1984. 4.; Kelet és Nyugat között. Buksz, 1990. 1.sz.) így zárta fejtegetéseit: „Az egyetlen eszköz, amellyel Románia új állampolgárainak a rokonszenvét biztosíthatja olyan államforma megteremtése, amely legteljesebb haladás lehetőségét nyújtja. Ez azonban demokratikus román társadalmat feltételez. A lakosság és különösen az etnikai kisebbségek csak széles körű demokrácia keretében — amelyben megtalálhatják valamennyi törekvésük kielégítésének lehetőségét — fogják magukat teljességgel szolidárisnak érezni azzal az állammal, amelynek részét alkotják, és fognak lemondani a kívülről jövő segítségről. Magának Romániának, mint kiegészített nemzeti államnak a léte a demokrácia haladásától függ, Románia tehát vagy demokratikus állam lesz, vagy látni fogja saját léte alapjainak megingását.”

Talán lehetett volna néhány részletet ebből a munkából bevenni a válogatásba, hiszen így érzékeltetni lehetett volna, hogy miként húzódik az egész életműn keresztül valamiféle prófétai vonás. És ha még nem is oly rég amerikai neomarxisták a létező szocializmussal szemben szép, de utópisztikus szemléletnek nyilvánították a Voineaét, ma már egyre élesebben látjuk és tapasztaljuk igazságtartalmát. Mert miközben idézett művében arról értekezett, hogy a kapitalizmus saját ellentmondásainak lesz az áldozata, és ahogy az elmaradott országokra a kapitalizmus rákényszerítette „társadalmi formáit”, úgy fog majd a győzedelmeskedő szocializmus is eljárni — egyértelműen jelezte, hogy az autarkia „hazugság”, hiszen „Románia sorsa, az összes ipari államéval együtt, ma a világpiacon dől el.” Az 1959-es Világ Ifjúsági Találkozóra készült román felvilágosító brosúrájában a kommunista hatalmi technikák és a demokratikus szocializmus programját ilyen prognózissal hitelesítette: „Sem Nyugat, sem Kelet nem akarják Németország egyesítését, amihez jelentős mértékben, kapcsolódik hazánk sorsa is. De a 20. század második felében, amikor felszabadulnak a régi ázsiai és afrikai gyarmatok, lehetetlen az európai népek egységre és függetlenségre törő ellenállhatatlan mozgalmainak az elfojtása. Korábban vagy később a keleti és nyugati kormányoknak engedniük kell a népek akaratának.” (85. o.)

Ezek után aligha kérdéses, hogy miért érdemes Szerban Voinea szellemi hagyatékát feltárni —, vagy elhallgatni...

Miskolczy Ambrus